

O MAPÁCH ZEMĚPISNÝCH, a jak vhodně jich užívati

na školách obecných.

NAPSAL

FRANTIŠEK V. ZELINKA,
řídící učitel obecné dívčí školy v Berouně.



OKRESNÍ KNIHOVNA UČITELSKÁ V JIČÍNĚ

V PRAZE.

Nakladatel FR. A. URBÁNEK, knihkupec,

pro paedag. literaturu a učebná pomůcky.

1879.

VELECTĚNĚMU

P. T. PÁNU PANU

DOMINIKOVI RYŠAVÉMU,

C. K. PROFESORU NA VYŠŠÍCH REALNÍCH ŠKOLÁCH ČESKÝCH
V PRAZE, C. K. OKRESNÍMU ŠKOLNÍMU INSPEKTOROVÍ OKRESŮ
HOŘOVICKÉHO A SLANSKÉHO, T. Č. PŘEDSEDOVI „BUDČE HOŘO-
VICKÉ“ ATD. ATD.

ve zvláštní úctě

věnuje

Spisovatel.

Předmluva.

Uspokojivé přijetí od *ctěného učitelstva okresu Hořovického* a ochotné uveřejnění pojednání mého „*O mapách zeměpisných, a jak vhodně jich užívati na školách obecných*“ v ročníku IX. „*Učitelských Listů*“ přiměla mne, abych vydal o sobě pojednání toto, které tu a tam novými doklady jest doplněno:

Ačkoliv se učitelstvu škol obecných již více rozmanitých spisů zeměpisných do rukou dostalo, doufám, že i tento malý spisek, který též k jedné části vyučování zeměpisného přihlíží — od něho laskavě bude přijat.

Jdi tedy, spisku milý, po obecných školách naší milené vlasti a způsob tolik dobrého mezi *vlasteneckým učitelstvem*, kolik dobrého v útrokách svých pro ně chová

pisatel těchto řádkův.

V Berouně, dne 4. m. srpna 1878.

«Čemu se koli žáci učí,
všecko světle jim předkládati sluší,
aby to tak jako prsty své před sebou
viděli.»
Komenský.

I.

Jako si nemůžeme *orbu bez pluhu* mysliti, tak také nemůže se *vyučování zeměpisné* — nemá-li místo *učením* býti *mučením* — dítí bez *map!* Žel však, že tak se dělo v dobách ještě nedávných, totiž, že vyučovalo se *zeměpisu* bez *map*.

A proč asi se tak dělo?

Na otázku tuto možno odpověditi dvojako, sice :

- a) *buď že potřebných map nebylo, aneb*
- b) *že pravidlo Komenského výše uvedené učitelstvu doby této známo aneb ho všímáno nebylo.*

Třetí zlo, které se při zeměpisném vyučování shledávalo, bylo ještě to, že *učitelstvo staré* mapám samo nerozumělo. Postupem času však zdokonalovalo se vše, a tak i školstvo národní — *pravá* to tehdy *popelka* — počala se vybavovati z podruží svého, arcíť že cestami rozličnými, které buď dříve neb později *ke cíli* vedly.

Těmito rozmanitými cestami jevíly se však *rozličné nesrovnalosti* ve školství našem, a těm by přítrž učiněna byla, pomýšleno jak od *vysoké vlády* tak i od *zastupitelstev zemských*, jakby školství národní v říši naší tak bylo urovnáno, aby tvořilo *jedno tělo, jednu duši*.

Tato myšlénka došla provedení *zákonem školským ze dne 24. května 1869 vůbec, číslem IV. téhož zákona* však zvláště, neb tím ustanovena jsou *pravidla vyučování ve školách obecných*.

Škoda však, že zákonem tímto nebylo hned také přesně vyměřeno *učivo* z každého předmětu pro *každé oddělení* neb *třídu* té které *školy obecné*.

Že se učbě ani na základě tohoto zákona nedařilo tak, jak přáti bylo, a že na poklesky tyto z patričních míst poukázáno bylo, toho *důkazem* jsou *osnovy učebné*, které nařízením *vysokého ministerstva kultu a vyučování* ze dne 18. května 1874, čís. 6549 uveřejněny byly, a jichž účelem jest, docíliti *jednoty a shody* ve vyučování na školách obecných.

Těmito učebnými osnovami přesně vyměřeno jest *učivo* z každého předmětu *školy obecné*, jakož i počet hodin, které se téhodně tomu kterému předmětu školy obecné v tom kterém oddělení věnovati mají.

Není úkolem mým, rozebírati zde osnovy tyto, nýbrž přihlížeti pouze k *látce zeměpisné* jimi podrobněji vytknuté a na základě této promluvíti o *mapách zeměpisných a jak vhodně jich užívati na školách obecných*.

Těmito *učebnými osnovami* vyměřena jest *látka zeměpisná* pro školy obecné takto:

„*Známost domova, vlasti, říše; stručná známost Evropy a celé země.*“

Toho povšechného účelu dosáhnouti, jest povinností každé *školy obecné*, buď si ona *jedno-, dvou-, tří-, čtyř- nebo pětitřídní*.

Arciť, že *látka* tato pro každou školu jinak *rozdělena* jest.

Stopujeme-li vytknutý tento účel veškerými osnovami, tu shledáme, že *osnova pro jednotřídní nedílnou školu* výše uvedenou *látku zeměpisnou* takto rozděluje:

Pro II. oddělení (totiž pro 2., 3. a 4. školní rok) vyměřuje:

„*Čtení článků zeměpisných s náležitým výkladem.*“ K tomuto se *druží známost obce a okolí* a konečně vpravení *základních pojmů zeměpisných*.

Pro oddělení III. (totiž pro 5., 6., 7. a 8. školní rok) určuje:

- a) *důkladnou známost vlasti;*
- b) *znalost mocnářství rakousko-uherského;*
- c) *přehled Evropy a*
- d) *poznání země jakožto tělesa nebeského.*)*

Pro školy *dvoutřídní* jest tentýž účel vyrčen, jen že *látka* takto rozdělena jest:

*) Podrobně naznačení výše uvedené látky zeměpisné viz v osnově pro školy tyto určené.

Pro oddělení II. třídy první (totiž pro 2. a 3. školní rok) určena jest *známost domova a okolí*.

Pro oddělení I. druhé třídy (totiž pro 4., 5. a 6. školní rok) určuje se vysvětlení *základních pojmů zeměpisných, znalost vlasti a stručný přehled říše rakousko-uherské*.

Pro oddělení II. druhé třídy (totiž pro 7. a 8. školní rok) zbývá poznání *Evropy a země jako tělesa světového a nebeského*.

Pro školy *trojtřídní* vykazuje učebná osnova touž *zeměpisnou látku*, leč rozvrh její jest následující:

Známost obce a okolí a ustanovení základních pojmů zeměpisných náleží I. oddělení II. třídy — totiž 3. a 4. školnímu roku.

Znalost vlasti a říše patří I. oddělení III. třídy — totiž 5. a 6. školnímu roku a II. oddělení této třídy — totiž 7. a 8. školnímu roku zůstává *poznání Evropy, země jako tělesa světového a nebeského a konečné doplnění látky zeměpisné, která se týče říše rakousko-uherské*.

Školám *čtyřtřídním* jest *tentýž účel* přisouzen a celé učivo jest takto rozděleno:

I. a II. oddělení 2. třídy (totiž 2. a 3. školnímu roku) přísluší *čtení článků zeměpisných a jich výklad*.

I. oddělení 3. třídy (4. školní rok) přiručena *známost obce, okolí, okresu a vlasti*.

II. oddělení 3. třídy (5. školnímu roku) náleží *známost říše rakousko-uherské* přehledně a důkladná *znalost Čech, Moravy a Slezska*.

Oddělení I. 4. třídy (6. školnímu roku) přináležejí *známost Evropy* přehledná a důkladnější *znalost Evropy střední*.

Druhému (II.) oddělení 4. třídy, totiž 7. a 8. školnímu roku — přináležejí *přehled patera dílů světa a země jako tělesa nebeského*.

Konečně přistupují k vymezení učiva zeměpisného pro školy *pětitřídní*. Jako školy tyto vrcholem čili korunou škol obecných jsou, tak i *vyučování zeměpisné* dosahuje tu svého *vrchole* a jest takto rozděleno:

Ve 2. třídě II. školní rok *splývá učení zeměpisné* se čtením a výkladem *článků zeměpisných*.

Úkolem 3. třídy (III. školního roku) jest místo (obec) školní, okolí a okres. Dále vysvětlení nejdůležitějších pojmů zeměpisných. Čtvrté třídě (I. oddělení 5. školního roku) vyměřena známost vlasti.

Oddělení II. této třídy vyměřeno jest poznání mocnářství rakousko-uherského.

Paté třídě I. odděl. (6. škol. r.) náleží znalost Evropy vůbec, Evropy střední zvlášť.

Oddělení II. této třídy (7. a 8. šk. r.) přísluší poznání pater a dílů světa a znalost země jako tělesa nebeského.

Závěrkem jest opakování říše rakousko-uherské.

Naznačiv tímto rozdělení učiva zeměpisného pro veškeré kategorie škol obecných musím hned podotknouti, že jako veškero vyučování na základě čítanek ve školách obecných se děje, tak také vyučování zeměpisné děje se na základě těchto čítanek, k čemuž poukazují již i články zeměpisné těchto čítanek.

Na školách jedno-, dvou- a trojtřídních děje se vyučování zeměpisné na základě II. a III. čítanky; učbě té za podklad slouží následující články :

V II. čítance čl. 33. „Rodina, domov, obec,“ 34. „Okolí, kraj, země, díly světa“, 35. „Vlast, národ, říše“ 37. „Čechy, Morava, Slezsko, 38. „Praha, Brno, Opava“.

V III. čítance: čl. 133. „Rodina,“ 135. „Obec a školstvo,“ 136. „Okres, země, říše,“ 137. „Zeměkoule,“ 138. „Slunce a země,“ 139. „Měsíc a hvězdy,“ 140. „Pevná země a moře,“ 141. „Císařství rakouské,“ 142. „Království české,“ 143. „Hory české,“ 144. „Řeky a města česká I.“, 145. „Praha“, 147. „Řeky a města česká II.“, 149. „Morava“, 150. „Propast Macocha“, 151. „Brno a Olomouc“, 152. „Haná“, 153. „Řeky a města moravská“, 154. „Vévodství slezské“, 155. „Země alpské a karpatské“ a 156. „Palaestina.“

Že tuto uvedené články nenásledují tak za sebou, jak učebné osnovy látku zeměpisnou vyměřují, snadno každý bedlivý učitel pozná, a protož vyžadují články tyto od učitele svědomitého doplnění a řádného spojení, to jest vázání článků v jeden celek — jak toho osnovy vyžadují.

Na školách 4 a 5 třídních připouštějí se sice pro nejvyšší třídy škol těchto zvláštní knihy zeměpisné, jelikož podobné knihy

však posud ministerstvem schváleny nebyly, musí se i tu *vyučování zeměpisné o čítanky opíratí.**)

Oddělením nižším slouží za základ opět II. a III. čítanka a pro nejvyšší oddělení jest základem čítanka IV. a sice IV. oddělení této učebnice „*Zeměpis*“ nadepsané. Že i tu učitel doplňovati musí, jest zjevno, chce-li učiti s náležitým výsledkem.

II.

Uznáváje za *dobré*, ano i za *nutné*, předeslati rozvrh učebné látky zeměpisné pro veškery druhy škol obecných, přistupují nyní k vlastnímu znění určené otázky, totiž:

„*O mapách zeměpisných, a jak vhodně jich užívati na školách obecných.*“

Že na základě látky osnovami vytknuté *map zeměpisných* každé obecné škole třeba, nemá-li vyučování toto, jak již předem podotknuto, mučením býti, jest na *jevě*. Potřebu tutéž uznalo samo vysoké c. k. ministerium kultu a vyučování vnesením daným dne 25. března 1873, čís. 1418, týkajícím se připuštění vyučovacích pomůcek do škol obecných, na jehož základě *ty které mapy* do škol našich *připuštěny* a prostřednictvím c. k. okr. školních rad školám našim dodány byly.

Nedostalo se však map těchto školám našim snad jen proto, aby je měly, anebo aby snad na stěnách školní světnice pro ozdobu vyvěseny, aneb aby do konce snad někde v bytě učitelově uloženy byly, nýbrž — by se jich na základě pravidla didaktického „*od názoru k rozumu*“ *vhodně, patřičně a místně* užívalo.

Mapy, které vys. ministerstvo kultu a vyučování schválilo, a kterých se školám v okresích českých asi dostalo, jsou tyto:

- a) „*Závěsná mapa Čech*“ od Kozenna, překlad od Erbena — nové vydání;
- b) „*Závěsná mapa říše Rakousko-Uherské*“ od Kozenna — překlad od Kováře (nyní rozebraná).
- c) „*Závěsná mapa Evropy*“ od téhož — překlad od Kováře;

*) Očekává se, že požadavkům těmto zadosť učiní nové čítanky, jmenovitě díly IV. a V.

d) „*Flaniglobie*“ dvou- a čtyřlísté od téhož — překlad od Kováře a

e) „*Závěsná mapa Palaestiny*“ od téhož a překlad též od Kováře*).

Jako vrcholem vyučování zeměpisného jest země, co těleso-
světové a nebeské, tak také v nejvyšším oddělení neb v nej-
vyšší třídě školy obecné mají býti vrcholem pomůcek zeměpis-
ných *zeměkoule* čili *glóbus* a *tellurium*.

Za zavedení strojených *glóbů* do škol našich přimlouvala se
též *zemská konference učitelstva českého* r. 1875 v Praze odbývaná.

Že se jich doposud všem školám našim nedostalo, nenesou
vinu toho snad ti kteří vykonní orgánové — jakož spíše nynější
bídne poměry hmotné. Umělé čili strojené *zeměkoule* pro školy
obecné upravuje firma *Felkl v Praze*, jejíž práce byly i minister-
stvem schváleny.

Vyjmenovav tuto veškery mapy zeměpisné, kterých v našich
školách užívati smíme, musím hned předem podotknouti, že
nejsou učebné látky škol obecných přispůsobeny, jelikož na nich
mnohem více předmětů zeměpisných naznačeno, nežli pro školy
obecné předepsáno jest.

Toto nakupení neusnadňuje vyučování zeměpisné, nýbrž
přitěžuje je.

Jelikož to, co učitel na mapách závěsných žákům ukazuje,
žáci pak na svých příručních mapách vyhledávají mají, a to buď
hned ve škole anebo doma, tu shledáme a potkáme se opět
s jinou vadou a sice s tou, že *závěsné mapy s mapkami příruč-
nými* neshodují se ani v *pojmenování hor, míst* a p. v.

Příručné mapky, které našim školním čítankám přiloženy
jsou, jsou *velmi chatrné*, a to z té příčiny, že se docela s *látkou
zeměpisnou našich čítanek nesrovnávají*.

To jmenovitě platí o mapkách III. čítanky. Lepší těchto jest
mapka, která IV. čítance přiložena jest.

Že vada tato žákům při vyhledávání těch kterých předmětů
zeměpisných velmi na *závadu* jest, snadno každý pozná. I mám
za to, že by záhodno bylo, by *učitelské konference* na příslušná

*) V novější době dostaly některé školy také později schválené mapy
„*Říše Rakousko-Uherské*“ od *Baura*, 3 mapy *Čech* od prof. *Zdenka* a
krásnou a ze všech nejlaicnější mapu *Čech* od prof. *Melichara*.

místa žádosti podaly, by *mapky tyto z čítanek odstraněny a lepšími — potřebám obecné školy vyhovujícími — nahrazeny byly.* *)

Dotkna se věci této — přistupuji nyní k *užívání těchto map zeměpisných.* Nežli učitel k užívání předem jmenovaných map přikročí, musí dříve žáky na základě látky učebné s *půdorysem školy, plánem obce, mapkou okolí a okresu seznámiti.*

První *tři pomůcky zeměpisné* musí si učitel sestaviti a nakresliti sám, a to hodně zřetelně a pak v rozměru velikém. Mluvě o školní světnici, z níž vyučování zeměpisné vychází, dobře učiní, když před očima žáků nákres školní světnice na tabuli naznačí a všechny věci, které ve školní světnici se nacházejí, na něm naznačí. **)

Tu hned musí vysvětliti 4 strany světové, jelikož školní světnice 4 zděmi ohraničena jest. Pro každou část této světnice, jakož i pro nábytek v ní se nacházející, musí voliti zvláštní znaménka, kterými uvede žáky k pozorování rozličných předmětů na jednom obraze.

Aby *půdorys* tento žákům dobře v paměti utkvěl, dobře učitel učiní, když jej, je-li ve škole zasklená skříň, do této zavěsí a tu delší čas žákům k nazírání ponechá. Na školách jednotřídních může kreslení téhož pro ono oddělení *tichým zaměstnáním* býti, jehož se *vyučování* týkalo.

Půdorysem nabyli žáci prvního ponětí o *mapce zeměpisné.*
Úloha. —

Při poznání *obce* musí se učení opět o *nákres obce* opírat. Tu by mohl sobě učitel takto počínati. Jako jsme si nakreslili *obraz* naší školní světnice, tak můžeme si opět *obraz* naší *obce* nakresliti, který *plán* sluje. ***) Bychom však kreslením jeho příliš ve vyučování se nezdržovali, zavěsím vám tuto na stěnu již hotový *plán* naší *obce*. Tak jako jste viděli rozličná znamení na *půdorysu* naší školní světnice, tak i na *plánu* shledáte nebo setkáte se s rozličnými znaménky, jelikož v *obci* naší rozmanité předměty shledáte, jako: *kostel, kapli, školu, faru, zámeček, dvůr, mlýn, továrnu, domy, statky, stodoly, chlévy* a j. v.

*) Nejlepší příležitost k odstranění *mapek* těchto naskytne se při *vydání nových čítanek.*

**) Při kreslení tomto lze s prospěchem užití kříd barevných.

***) *Plány obcí* kreslí se dle *map katastrálních.*

Tyto budovy liší se od sebe i hmotou stavební, pročež i co do barvy se od sebe rozeznávají. Potom následuje vysvětlení *celého plánu*. Byste si dobře ta rozličná znamení, která jste na plánu naší obce poznali, v pamět vštíplili, nakreslíme si je nyní na tabuli a vy do svých zeměpisných sešitů.

Úloha. — *)

Po náležitém vysvětlení a častém opakování všeho toho, co učitel na plánu žákům ukazoval, následuje psaní *místopisu*.

Aby žáci vícekrát na plán obce pohlížeti mohli, dobře učitel učiní, když jej za zasklený rámeček v učebně vyvěsí.

Poznáním *plánu obce* nabyli žáci opět širšího pojmu o *mapě zeměpisné*.

Poznání obce následuje poznání *okolí*, které žáci buď vycházkami nebo na *mapce okolí* poznávají. *Mapku okolí* musí si opět učitel sám nakreslit, a to buď dle *skutečnosti* anebo dle *vzoru*. **) Má-li učitel mapu takovou po ruce — pravím však hned předem, že musí býti *správná a obrazem věrným* — zavěsí ji před oči žáků, řka: *Obraz, který tuto vidíte, jest mapa našeho okolí*. Nemá-li mapu tuto hotovou, kreslí ji na tabuli takto: U prostřed tabule udělá kolečko, které znamená obec školní. Kolečko toto protáhne napřed přímkou vodorovnou, která značí směr od západu k východu; tuto přímkou vodorovnou protne kolmicí, která naznačuje směr od severu k jihu.

Maje obrazec tento nakreslen, činí nyní vycházky ze školní obce nejdříve dle 4 hlavních stran světa a pak dle 4 stran vedlejších.

Po seznání celého okolí udělá okolo obrazce *kružnici*, která takto *obrazec okolí* pěkně uzavírá.

Při poznání *okolí* naskytují se již také *potoky, říčky, rybníky, pahorky, vrchy* a j. v., pročež nutno vysvětliti potřebné pojmy *vodopisné* a *horopisné*.

Z toho vidno, že při poznání *okolí* *jest již mapa základem vyučování zeměpisného*, protože jde *okazování* na mapě předem a k tomu druží se *výklad*.

Aby žáci jásného názoru o *obrazce okolí* nabyli a týž v paměti

*) Jaké úlohy tu míním — snadno každý učitel pozná.

**) Za vzor tu slouží *mapy generální* — jmenovitě vždy ta část, která onu krajinu v sobě zahrnuje.

podrželi, jest záhodno, by si jej do svých sešitů nakreslili a na něm, čemu se učili, častěji doma opakovali.

Úloha. —

Poznání okolí následuje *poznání okresu*, k čemuž *mapy okresu* třeba jest.

Školy v bývalém kraji *Pražském* mají tu výhodu, že se jim dostalo pěkných *map všech okresů* —*) bývalého kraje *Pražského Obentrautem* vydaných.

I v našem okresu školním potkáváme se s těmito *mapami*, které *vyučování zeměpisné* v tom oddělení neb třídě velice usnadňují, kde jest *účelem* poznání *okresu*. Mapky tyto v celku jsou *dobré*, jmenovitě co do *označení hranic okresních, vod okresně tekoucích, drah a silnic okresem se vinoucích a všech míst, totiž měst, městeček, vesnic a samot* v okresu se nalazajících. Pouze *poměrů půdy* — totiž *horstva* jest na nich opomenuto, a to a pak *nové dráhy* dlužno učiteli jednoduchými náčrty doplniti.

Vše, čemu o okresu učitel učí, musí *žákům předem* na *mapě* ukázati, a pak teprve následuje podání látky *zeměpisné*.

Probrav učitel celý okres musí o to bedlivě pečovatí, by *učňové mapu okresu* náležitě poznali, a vše to, co na ní zobrazeno jest, sobě dobře pamatovali. Toho aby docílil, dobře učiní, když všecka znamení *mapy této* na tabuli *žákům* nakreslí a je *žákům* do sešitů kresliti dává. Dokud se látka *zeměpisná o okresu* opakuje, tak dlouho at *mapa okresu* ve škole viseti zůstane.

Naznačiv tímto shotovení a užívání *pomůcek zeměpisných*, které si učitel sám zaopatřiti musí, chce-li hned z počátku *zeměpisu názorně* vyučovati, dovoluji si při oddělení tomto ctěnému učitelstvu škol obecných učiniti následující návrh: „*Budiž okresními poradami ve všech okresích českých zvoleno komité, které by za úkol mělo, sestaviti řádné mapy okresní a tyto pak za pomoci a sice okresů (všech obcí) vydati.**)*“

Uznav za *dobré*, ano i za *nevyhnutelné*, promluvíti o těchto *pomůckách* přistupuji nyní k tomu, „*jaké užívati map závěsných*“, těch, kterých se našim školám dostalo.

*) Na základě těchto *map* mohou se velmi dobře sestrojiti „*Mapy hejtmanství*“ anebo také „*Mapy školních okresů*“ — arcif jen v bývalém kraji *Pražském*.

***) Některé *okresy* se podobnými *mapkami* již honosí — což jim — jakož i jejich vydavatelům k nemalé cti slouží.

Po poznání *okresu* následuje *známost vlasti*. Uče učitel zeměpisu *Čech*, musí opíratí vyučování své opět o *mapu Čech*.

K tomu účelu máme v našich školách *závěsnou mapu Čech* od *Kozenna* — překlad od *Erbena*. Co do předmětu jest to *mapa celková* čili *povšechná*, poněvadž vyznačuje *hranice, hory, vody, prostředky spojovací, všechna místa*, jako: *města, městečka, vesnice, hrady*, ba i *pole národnosti*. Z obsahu mapy této jest viděti, že nakupením těchto předmětů zeměpisných hodí se mapa tato více a dobře pro školy odborné a střední — nikoli však pro *školy obecné*. Přes to ale poslouží *mapa tato* také dobře *žákům školy obecné*, jen když učitel žáky s *mapou* touto náležitě seznámí, to jest — jí *rozuměti* je naučí.

Tak ku př. mluvě o *hranicích země* naznačí hned na mapě, v kterém směru ty které hranice táhnou a které země oddělují. Aby žáci dobře *hranice* v pamět si vstúpili, dobře učiní, když na tabuli naznačí znamení, kterým *hranice* na mapě označeny jsou. Žádoucnó jest, aby hranice na mapách závěsných hodně *jasny* a *zřetelny* byly.

Při kapitole o *horách* *) ukáže hned na mapě, v kterém směru to které pohoří se rozkládá, kde počíná a končí, kde dosahuje bodu nejvyššího, kde nejnižšího a p. — Aby žáci *jasného názoru* o *horstvě* nabyli, potřeba by bylo při výkladu tomtó *mapy vypouklé* — jako jest *vypouklá mapa Čech* od *Hickmanna* v překladě od *Erbena*.

Horstvo budiž na mapách závěsných *hnědou barvou* naznačeno, by aspoň poněkud v popředí vystoupilo. Při kapitole této nebude na škodu, když učitel na tabuli nakreslí *obraz horstva* a na něm *nutné pojmy horopisné* naznačí a objasní.

Při kapitole o *vodstvě* naznačí na mapě, kde jest *počátek* čili *vrchoviště* řeky, kterým *směrem* teče, jaké *oklíky* činí a kde *ústí*.

Aby řeky jasně na mapě vynikly, nutno, aby *jasnomodrou* barvou naznačeny byly, a aby běh řeky žákům dobře v paměti utkvěl, dobře učitel učiní, když *náčrt řeky*, o které mluví, na tabuli udělá a žákům poručí, by jej též do svých sešitů naznačili. Při obou tuto vytčených kapitolách *vyučování zeměpisného* poslouží výborně nejuvější mapy *Čech* od prof. *Jar. Zdeňka*,

*) Horstvo, vodstvo, železnice atd. budtež vždy jedním oddílem při vyučování zeměpisném.

(celkem tři zcela upravené za 15 zl.) které ministerstvem schváleny byly. *)

Při kapitole „o železnicích“ bude ukazovati: „odkud, kam a kudy“ ta která železnice vede.

Při kapitole této naznačí hned učitel na tabuli, jak se železné dráhy na mapách naznačují. Za výbornou pomůcku při oddílu tomto odporučuji učitelstvu českému spisek páně *Lepářův* nadepsaný: „O hotových železnicích atd.“ u Fr. A. Urbánka v Praze vydaný. Při *místopisu* učiní učitel nejlépe, když se bude držeti *řek, silnic a drah* železných, neboť jest to nejlepší cesta při vyhledávání těch kterých míst.

Tu dobře učitel učiní, když přihlížeti bude — arcif jen *přiblíženě* — ku *vzdálenosti míst* těchto od sebe.**)

Při určování těchto míst nesmí učitel trpěti, aby žáci totéž zároveň na svých mapkách příručních vyhledávali — toť úkolem buď pozdějším aneb domácím. Aby znamení těch rozličných míst žákům v paměti utkvěla, záhodno — když je učitel na tabuli naznačí a zároveň žákům k napodobení do sešitův jejich uloží. Probrav postupem tímto *Čechy*, opakuje vše učitel, čemu se žáci naučili a dá při tom vždy, *čemu učeno na mapě závěsné*, opakovati. Aby *obraz Čech* žákům v paměti zůstal, nutno, by *závěsná mapa Čech* tak dlouho na školní stěně viseti zůstala, dokud o *Čechách* se jedná. Při *opakování celkovém* — má-li učitel jistého přesvědčení nabyti, že žáci *skutečně* vše pochopili, mělo by se užívati *map němých*, jako jest *mapa Čech od Zdeňka*.

Po poznání vlasti následuje *známost říše rakousko-uherské* a tu tedy musí se vyučování zeměpisné opíratí o *mapu říše* výše jmenované.

Tak jako počínáno si při *užívání mapy Čech*, tak bude sobě

-
- *) Mapy Zdeňkovy (vydání ve třech částech), jež má na skladě knihkupec *Fr. A. Urbánek* v Praze, mají tyto výhody:
- a) jsou nejvíce láte zeměpisné přispůsobeny;
 - b) jeden list jest věnován *horstvu a vodstvu*;
 - c) jeden list jest věnován *místopisu a*
 - d) poslední list k opakování — *mapa němá*.

- **) Při *místopisu a jmenovitě při určování vzdálenosti* výborně poslouží pěkná *mapa Čech* od *Melichara*, kterou činné knihkupectví *Urbánkovo* v Praze vydalo a jež též vysokého schválení došla.

počínati i při mapě říše. Tu jen dovolím si podotknouti, že při poznání říše *dobře* učitel učiní, když pouze jen *jedné mapy* se držeti bude, a to buď mapy *Kozennovy* nebo *Baurovy*. Tyto dvě mapy vynikají každá v jiném směru, mapa Kozennova *v označení hranic jednotlivých zemí*, mapa Baurova *v části místopisné a a železničné*.

Po poznání říše rakousko-uherské následuje známost Evropy. Tu nejdříve učitel věnuje pozornost svou k označení hranic celého tohoto *dílu* světa, jmenovitě upozorní, kde se *Evropa* moře dotýká, kde hraničí s pevninou, kde to které horstvo se rozkládá, odkud a kam hlavnější řeky tekou a p. Po vytčení tomto přejde k jednotlivým říším a tu počíná sobě na *mapě Evropy* tak, jako na mapách předešlých.

Při poznání *Evropy* musí *mapa její* tak dlouho na stěně viseti, dokud se jí látka zeměpisná týče, aby se zachovalo pravidlo Komenského, které dí: „*Co se holi v které třídě vyučuje, at po stěnách této třídy se rozvěsí*“.

Zvláštní pozornost věnuje se „*Střední Evropě*“, která v sobě zahrnuje *říši rakousko-uherskou, říši německou, část Francie, část Italie, část Ruska, část poloostrova illyrského* a j. v.

Jak osnovou učebnou vytknuto, má se zvláště přihlížeti k důkladnějšímu poznání této části Evropy, a tu by také záhodno bylo, kdyby školy naše *mapou střední Evropy* poděleny byly.*)

Po poznání Evropy následuje „*známost druhých dílů světa*“, kteráž opět o mapy těchto *dílů světa* se opíratí má. Jelikož však map těchto doposud každá obecná škola nemá, tu výborně k poznání těchto dílů světa poslouží *mapa polokouli* od *Kozenna*, na které učitel nejdříve *rozdělení na dvě polokoule* naznačí a pak vyznačí, *které díly světa* a která *moře na východní* a pak na *západní polokouli* se nalezájí a rozkládají.

Po tomto vyznačení přikročí teprvé k jednotlivým dílům světa, při kterých si tak počíná jako při *Evropě*. Tu dlužno učiteli také podotknouti, že také *koule zemská* dělí se na *polokouli severní a jižní*. Aby *žákům obraz* tento jasným se stal, nepostačí pouze zavěšení mapy této na stěnu, nýbrž záhodno,

*) Mapa Evropy od Kozenna nikterak požadavkům těmto nevyhovuje.

aby učitel i na tabuli 4 kruhy nakreslil a na těch aspoň slovy vytknul, který díl světa na které polokouli se nalézají. *)

Od polokouli postoupí konečně ke *glóbu*, z něhož žáci poznati mají především *podobu* naší země. **)

Dále vysvětlí a ukáže jim na něm *souš* a *moře*, *rozlohu* a *podobu* *dílů světa*, *obratníky*, *osy* čili *točny*, *rovník*, *poledník* a konečně *zeměpisnou délku* a *šířku* — na základě jichž se *vzdálenost míst* určuje.

Po poznání země jako *tělesa světového* následuje poznání její jako *tělesa nebeského*. Tu by výbornou pomůckou bylo *tellurium*, jelikož pro drahotu však školám našim dostati nelze se ho, možno i *glóbu* k výkladům těmto upotřebiti.

Jak? — o tom ať se učitel poučí ve spise prof. Jar. Zdeňka „*Glóbus zemský*“ ***) nadepsaném. Tímto pojednáním naznačil jsem jak se *map zeměpisných při vyučování zeměpisném* užívati má.

Map zeměpisných užívá se vhodně ještě při *vyučování děje- a přírodopisném*, což následujícími příklady dokázati míním: Uče učitel z *dějepisů o Přemyslu Otakaru II.*, že vládl od *Adriatu až k Baltu* — naznačí prostor tento i hned na *mapě Evropy* a jmenuje *země*, které v prostoru tomto se rozkládají. —

Jiný příklad: Vypravuje učitel o *Karlu IV.*, že objevil *Karlovy Vary*, že založil vinice okolo *Mělníka*, že založil památní hrad *Karlštejn* — jme se i hned místa tato na *mapě Čech* ukazovati.

Jiný příklad: Mluvě o *Marii Terezii*, že za jejího panování jest část *Polška* (totiž nynější *Halič*) k *Rakousku* přivtělena byla, ukáže ihned zemi tuto na *mapě říše rakousko-uherské*. Podobných příkladů dalo by se ještě více uvésti, myslím však, že postačí tyto, a že každý učitel uzná *potřebu map při vyučování dějepisném*.

Však i při učení *přírodopisném* prokazuje *mapka* výborné

*) *Mapka polokouli* měla by rozhodně k čítance pro 1V., V. neb VI. třídu přiložena býti.

**) V poslední době zavádí se do škol obecných také *koule* (glóby) *indukční*, které známá firma Felkl a syn také zhotovuje. O užívání těchto jest zdařilé pojednání od *Rud. Knause*, gym. profesora v Litomyšli, v ročníku IX. „*Posla z Budče*.“

***) Vydána nákladem knihkupece Urbánka v jeho „*Bibliotéce paedagogické*“, sv. 27.

služby. Mluvě učitel ku př. o *kamzíku*, naznačí ihned *Alpy*, které jsou jeho domovem.

Mluvě o *pstruhu* — značí ihned *Otavu*, v které se mnoho rybek těchto chová. Při rozpravě o *chmeli* ukáže, ihned na mapě, kde se všude rostlina tato v *Čechách* pěstuje. Při rozmluvě o *ka-menném uhlí* naznačí opět ihned na mapě, kde jsou největší a nejbohatší *ložiska uhelná* atd.

Touto podanou prací snažil jsem se všemožně, zodpovídati předem uvedenou otázku.

Učinil-li jsem jí zadost, ponechávám k posouzení Vám, ctěný bratří v povolání, podotýkaje k omluvě své jen tolik, že to otázka *velikého rozsahu* jest, o které by se celá kniha napsati dala, jak tomu částečně i sv. VIII. „Bibliotéky paedagogické“ (řed Dra. Tille-a krásná monografie „*O mapách*“) nasvědčuje, a který, k pilnému studování učitelstvu českému doporučuji.

Konče tímto pojednání své, volám opět slovy našeho nejslavnějšího paedagoga Komenského :

„*Cokoli se dělá, ať slouží a napomáhá k budoucímu životu.*“